

Rôzne pohľady na budovanie a činnosť výskumnej stanice v Tatrách

J. PACL

Želivská 342, 394 46 Červená Řečice, Česká republika

Mojím zámerom je dať dva pohľady na vývoj a činnosť Výskumnej stanice TANAP-u (ďalej VS). Jeden zo zorného uhla člena Poradného zboru (ďalej PZ), v ktorom som pôsobil od roku 1954 až do roku 1987 a druhý zo zorného uhla pracovníka Výskumnej stanice TANAP-u, kde som pracoval v rokoch 1959-65 (Hydrologickým výskumom Tatier som sa zaoberal od roku 1949, ako pracovník ŠHÚ). Tieto dva druhy činnosti mi umožnili vytvoriť si ucelenejší obraz o aktivitách a problémoch výskumnej stanice. Doplnili ho ešte poznatky získané z funkcie podpredsedu Rady štátnej ochrany prírody a predsedu Speleologického poradného zboru, lebo tým som mal možnosť poznať aj tzv. zákulisie dejov, prebiehajúcich na úrovni najvyšších zložiek štátnej správy.

Ak by som mal vyjadriť osudy VS TANAP-u stručnou vetou, tak by znela: Boli nenormálne, lebo ich určovala nenormálnosť doby. Dôvod veľmi stručne prozaický, **stanica dostala do vienkaka takmer bezchybný organizačný základ**, dovoľujúci jej postupný vývoj k samostatnému výskumnému ústavu. Avšak v nenormálnych pomeroch totalitnej spoločnosti tento vývoj závisel v rozhodujúcej miere nie na legislatíve, ale od postojov riaditeľov národného parku. Počínajúc rokom 1953 treba dať presnejšiu charakteristiku – od ľubovôle riaditeľa národného parku. Rozsah ľubovôle závisel od politického postavenia riaditeľa parku, t.j. aký stupeň dosiahol na rebríčku politickej hierarchie v komunistickej strane a z akých vyšších úrovní tejto hierarchie mohol očakávať podporu.

Najlepším dôkazom povedaného je skutočnosť. Zákon o TANAP-e nadobudol platnosť k 1. januáru 1949. Jeho realizáciu začal dôsledne uplatňovať prvý riaditeľ národného parku, skúsený lesný inžinier Mikuláš Michelčík (senior), spravujúci od roku 1945 Štátne lesy vo Vysokých Tatrách. Treba zdôrazniť, že zákon o národnom parku bol s ohľadom na možnosť opakovania sa mnohých problémov, známych z predmníchovskej republiky, koncipovaný dômyselnejšie (nutná stručnosť referátu nedovoľuje vymenovať jeho hlavných tvorcov), t.j. len ako základné pravidlá. Až po ich schválení sa malo pristúpiť k rozpracovaniu realizačných podrobností tzv. vykonávacími nariadeniami. Ich vydanie sa však značne oneskorilo, lebo dôsledné zavádzanie komunistického režimu vyžadovalo aktivitu v iných sférach riadenia. Nemalú úlohu zohralo aj

to, že mnohí z priekopníkov vytvorenia Tatranského národného parku sa utiahli, lebo ako nekomunisti nemohli vyvíjať tlak zameraný na dôsledné splňanie zákonov (toto pochopia iba tí, čo zažili "päťdesiate roky"). Za tejto situácie bolo Nariadenie Zboru povereníkov o TANAP-e vydané až v roku 1952 a do praxe sa uvádzalo až od roku 1953. Podľa tohto nariadenia mala byť pri Správe TANAP-u zriadená výskumná stanica, botanická záhrada a múzeum. Opatrenia pre výskum v TANAP-e urobila správa parku už v roku 1951, ale prakticky sa činnosť výskumnej stanice mohla realizovať až od roku 1953. Bolo to v skromnom obsadení, dvaja lesní inžinieri a jeden technik. Šťastná voľba vedúceho výskumu osobou Júliusa Somoru (zamestnancom TANAP-u od roku 1951) predurčila VS prvých 10 rokov úspešnej činnosti, najplodnejších z celej doterajšej existencie stanice. Obmedzenie, dané určeným rozsahom príspevku nedovoľuje rozviesť ani prehľad o šírke vtedy vykonaných prác, opísať niektoré formy riadenia činnosti, ktoré by dali veľa podnetov aj pre súčasnosť. Paradoxne však musím konštatovať, že ak chceme poznať čo len vo veľmi skromnej miere prínos J. Somoru pre TANAP, tak treba siahnuť po *Vielkej Tatranskej Encyklopedii* od W. a Ž. Paryských. Pre domáce historické a informačné zdroje zostal, žiaľ, osobnosťou nepovšimnutou.

Rokom 1953 nevznikali pre TANAP iba prínosy. Do funkcie riaditeľa národného parku bol vymenovaný Ján Oros, s dosť záhadnou, ale rozhodne nie profesnou minulosťou. Pôsobenie J. Orosa treba objektívne hodnotiť vo dvoch etapách. Prvá, našťastie dlhšia, časť jeho funkčného obdobia bola pre národný park a jeho výskumnú stanicu dosť prínosná. Vytvorením samostatného územného celku Vysoké Tatry, s právomocou blízkej krajskej úrovni, však nenastala predpokladaná spolupráca územnej správy so správou národného parku. Vznikol opačný jav, nebezpečný boj o moc medzi národným výborom a správou parku. Preto J. Oros sa usiloval o čo najvýraznejšie úspechy a zvolil si osobitnú taktiku. Opieral sa o zákonné normy, úzko spolupracoval s Poradným zborom a snažil sa získať čo najviacej odborníkov, hoci aj nestraníkov. Od roku 1954 sa začala rozpracovávať investičná úloha nazvaná **Tatranský ústav** (výskumná stanica, múzeum, botanická záhrada, galéria). Vytvorením Komisie pre koordináciu výskumu (pri PZ pre TANAP, v roku 1956), v ktorej pôsobilo 20 odborníkov vedy aj praxe sa činnosť VS skvalitnila a vytvorili sa predpoklady pre lepšiu spoluprácu TANAP-u s vysokými školami a výskumnými ústavmi. Treba však povedať, že záujem týchto vonkajších pracovníkov o výskum v národnom parku bol, až na vzácné výnimky, prekvapujúco veľmi malý. Hlavnú príčinu vidím v náročnosti takéhoto výskumu na fyzickú kondíciu výskumníka a v dlhoročnej terén-

nej práci. V r. 1957 bol vydaný prvý zväzok Zborníka prác o Tatranskom národnom parku a súbežne vznikala edícia Knižnica zborníka prác o TANAP-e, kde každý zväzok bol tematicky ucelený. Redigoval ich J. Somora. V tom istom roku sa od Popradského múzea delimitovali zbierky súvisiace priamo s národným parkom a správa NP prevzala do svojho personálneho stavu troch múzejníkov, neskôr ho doplnila ešte o jedného pracovníka. V roku 1959 sa pracovníci Správy a VS presťahovali do novej budovy, pôvodná budova bola upravená na Múzeum TANAP-u. Na prelome rokov 1959/60 sa výskumnej činnosti v národnom parku venovalo šesť pracovníkov VS a traja pracovníci múzea. V tom čase sa však blížil osudný zvrät. Priniesla ho zmena poľovníckeho zámku v Javorine na reprezentačné stredisko, tzv. účelové zariadenie Ústredného výboru Komunistickej strany Československa (ÚV KSČ). Pre lepšie finančné aj bezpečnostné zamaskovanie zostal zámok pričlenený ku Správe TANAP-u. Pre národný park to bolo osudné rozhodnutie. Ťažiskom činnosti riaditeľa bola čoraz viac starostlivosť o bezchybnú prevádzku zámku. Ponúkala sa tým aj neobyčajná príležitosť, využiť styky s vysokými predstaviteľmi politickej a štátnej moci pre splnenie zákonných noriem o národnom parku. Vábenie spoločenských programov však bolo silnejšie a keď výrazne negatívne ovplyvnilo aj súkromný život J. Oroša, bol z funkcie riaditeľa odvolaný. Od roku 1964 sa riaditeľom TANAP-u stal Juraj Turošík, presadený z Krajského výboru Komunistickej strany Slovenska (KV KSS). Bol zamestnaný už dlhšie v rezorte lesného hospodárstva, jeho minulosť však bola rozhodne rovnako dosť záhadná. Ale s vtedajšími metódami riadenia mal skúsenosti. V prvom rade začal tvrdo presadzovať známe stranícke direktívy riadenia pri výbere kádrov. Dobré zázemie, tvorené KV KSS rozšíril pomocou javorinského zámku po najvyššie stranícke miesta. Stručne povedané zaviedol do riadenia NP absolutizmus a úspešne používal zásadu rozdeľ, rozumne rozoštvaj a panuj. Výskumom v podstate pohrdal, ale popritom okamžite využil vtedy zavedené rýchlokurzy a absolvoval strednú aj vysokú školu takmer súčasne. Titul lesného inžiniera potom významne zdôrazňoval. Nebezpečným zvodom "javorinského panstva" však odolal. Zákon o TANAP-e rešpektoval iba potiaľ, aby sa nedostal do rozporu so záujmami vrchnosti a veľmi "umne" obchádzal uznesenia, prípadne aj výtky Poradného zboru. Nezákonné poľovačky dosiahli za jeho riaditeľovania nebývalé rozmery, najmä pokiaľ išlo o kamzičiu zver. V roku 1962 zástupcovia PZ síce rokovali s predstaviteľmi SAV a rezortov riadiacich výskum o začlenení VS TANAP-u do siete vedeckých pracovísk, s napačením na štátny vedecký výskum, zostalo však iba pri sľuboch. Rezort lesného hospodárstva by bol musel prejavovať rozhodujúci záujem o naplnenie zákona, čo neurobil, ovplyvnený rafinovanými ťahmi riaditeľa národného parku. J. Somora sa v roku 1963 vzdal riadenia VS a na základe konkurzu vypísaného Ministerstvom lesného a vodného hospodárstva bol vedúcim VS menovaný Dr. Ing. Ladislav Kňazov-

vický, CSc. zo zvolenského rezortného výskumného pracoviska. L. Kňazovický začal získavať pre VS čoraz väčšiu podporu a dôsledne pracoval na realizácii zámeru Tatranského ústavu. Popritom však rozvíjal aj výskumné aktivity stanice. Oporou mu bol predseda SNR Michal Chudík, ktorý už bol oboznámený s negatívami Turošíkovho pôsobenia. V roku 1967 bola VS začlenená medzi vedecké pracoviská a **v roku 1968 bola dokončená stavba plánovaného Tatranského ústavu**. Bola to stavba účelná, ale aj s estetickou úrovňou. Bola určená pre potreby výskumu a múzea vrátane rozsiahlej expozície ako aj depozitárov. Svojimi schopnosťami, aktivitou, ale najmä zámerom samostatného Tatranského ústavu si L. Kňazovický samozrejme znepriatelil dovtedy takmer neobmedzeného rozhodovateľa o národnom parku, riaditeľa Turošíka.

Príležitosť ku straníckej aj odbornej likvidácii L. Kňazovického mu poskytla politická situácia v rokoch 1968-69, kedy odišiel zo scény aj predseda SNR M. Chudík. Svojimi postojmi v tzv. krízovom období strany a štátu si J. Turošík svoje postavenie samozrejme upevnil a doplnil ho poslanceckým mandátom. Vedúcim VS bol riaditeľom určený Ing. Miroslav Strnka, vo výskume súčasník J. Somora a súčasne jeho vtedajší zástupca. Bol dlhoročným členom KSS.

M. Strnka podriadil svoje schopnosti aj snahy rešpektu voči riaditeľskému absolutizmu "Konsolidáciou výskumu" ovenčený riaditeľ hľadal príležitosť trvalejšieho zvečnenia sa v histórii TANAP-u. Tú našiel v zámere botanickej záhrady, pre ktorú odborníci už dávnejšie určili vhodnú lokalitu pri Novom Štrbskom plese. Nakloniac si vládných činiteľov a za nešťastnej podpory architekta Ing. Milana Repku, ktorý mal vo výskume riešiť problémy únosnosti prostredia v NP, získal súhlas aj finančné prostriedky na vybudovanie botanickej záhrady v Tatranskej Lomnici. Malo to byť monštrum, kde by nechýbala súteska 7 m hlboká a dovoz travertínov mal obnášať hmotnosť desiatok ton. Napriek zásadným pripomienkam PZ aj externých odborníkov sa stavba začala realizovať. Samovláda, politické taktizovanie, zákulisné intrigy, úspešne používané po celé štvrtstoročie napokon neunikli pozornosti niektorých členov ÚV KSS. V roku 1988 nebol J. Turošíkovi predĺžený pracovný pomer a musel odísť do dôchodku.

S uznaním treba povedať, že nebezpečné monštrózne dedičstvo po J. Turošíkovi potom usmernil M. Strnka do reálnej podoby. Tak aj náhrazka botanickej záhrady plní aspoň v prijateľnej miere svoje poslanie. O ďalších osudoch VS mi už neprináleží referovať. Začal som vychutnávať dôchodok. Na záver by som povedal iba toľko: Politická aj hospodárska situácia sa konsoliduje. Bolo by potrebné, aby kompetentní triezvo, so snahou po maximálnej objektivnosti, hľadali spolu s vlastnými aj externými vedeckými pracovníkmi také riešenie, ktoré po stratených desaťročiach a príležitostiach dá výskumu v TANAP-e primeraný priestor a možnosti. Význam a hodnoty Tatier si to naozaj vyžadujú, zároveň by to bolo skutočne dôstojné zavŕšenie 50-ročného jubilea uzákonenia Tatranského národného parku.